

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора політичних наук, професора, ученого секретаря Національної музичної академії України імені Петра Чайковського Андрущенко Тетяни Вікторівни на дисертаційне дослідження Сердюк Алли Анатоліївни на тему: «Психологічні особливості життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 – «Психологія»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Тема життєстійкості осіб підліткового віку в Україні, в період війни є надзвичайно актуальною, оскільки сучасні соціально-політичні реалії спричиняють значний вплив на психологічний стан молодого покоління. Військові дії, внутрішнє переміщення, втрата близьких, економічні труднощі та соціальна нестабільність стають серйозними викликами для підлітків, які перебувають на етапі активного формування особистості.

В умовах тривалого стресу та невизначеності життєстійкість виступає ключовим ресурсом психологічного захисту, сприяючи адаптації до нових обставин і збереженню ментального здоров'я. Дослідження феномену життєстійкості має не лише теоретичне, а й практичне значення. Виявлення чинників, що сприяють розвитку життєстійкості, дозволяє розробляти ефективні психологічні програми підтримки, методики психокорекції та профілактики стресових розладів серед підлітків. Особливо важливим є застосування інтегративного підходу, що включає когнітивно-поведінкову терапію, тілесно-орієнтовані практики та елементи арт-терапії. Також слід зазначити міждисциплінарний характер дослідження, адже воно поєднує у собі психологічні, соціологічні та педагогічні аспекти. Це дозволяє глибше зрозуміти механізм

життєстійкості та сприяти формуванню стратегії підтримки підлітків у складних умовах життєдіяльності.

Таким чином, обрана тематика є не лише науково значущою, а й соціально важливою, адже її результати можуть мати практичне застосування у сфері освіти, соціальної роботи та психологічної допомоги. Подальші дослідження в цьому напрямі є необхідними для покращення якості життя молодого покоління та створення ефективних механізмів адаптації у складних життєвих обставинах.

У *вступі* дисертації висвітлено актуальність і значущість дослідження психологічних особливостей життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях, зокрема на вплив життєстійкості на якість життя підлітків. Описано сучасний стан вивчення проблеми з акцентом на недостатню кількість комплексних досліджень, які враховують емоційні, соціальні та фізичні аспекти життєстійкості підлітків. Визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження. Чітко та прозоро висвітлено основні етапи, методи та методики дослідження.

У *першому розділі* «Теоретико-методологічні засади дослідження проблеми психологічних особливостей життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях» авторкою проведено ґрунтовний аналіз концепції феномену життєстійкості і зроблено акцент на дослідженні складних життєвих ситуацій. Визначено ключові чинники складних життєвих ситуацій, що впливають на емоційну, фізичну і соціальну сфери благополуччя особистості, а також їх взаємозв'язок. Розглянуто вплив складних життєвих обставин на загальний рівень психологічного благополуччя підлітків, а також виявлено складнощі з якими стикається молода особа під час війни. Проведено аналіз психотерапевтичних підходів, які використовуються в роботі з підлітками для розвитку життєстійкості.

У другому розділі «Емпіричне дослідження психологічних особливостей життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях» висвітлено ключові аспекти організації та методології емпіричного дослідження. Детально охарактеризовано вибірку та організацію проведення дослідження. На позитивну оцінку заслуговує розроблена авторкою психологічна Програма розвитку життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях, яка охоплює комплексну характеристику як психологічного так і фізичного благополуччя підлітків під час війни. Для оцінки комплексної психологічної Програми розвитку життєстійкості ретельно підібрано та описано відповідні психодіагностичні інструменти, які забезпечують комплексний підхід до вивчення життєстійкості підлітків. Ґрунтовно проведено статистичний аналіз констатувального етапу дослідження та інтерпретовано зв'язки між показниками складної життєвої ситуації, життєстійкості та особистісними якостями підлітків.

У третьому розділі «Психологічні засоби формування життєстійкості осіб підліткового віку в умовах воєнного стану» представлено результати проведеного емпіричного дослідження. Отримано емпіричні дані на стадії формувального етапу дослідження щодо рівня життєстійкості підлітків на основі анкетування контрольної групи з використанням онлайн-формату Google Forms по чотирьом психологічним методикам із урахуванням їхніх шкальних показників, рівневих градацій та особливостей виконання завдань респондентами. Розглянуто ключові фактори, що впливають на життєстійкість, соціально-психологічну адаптацію і вміння реагувати на зміни життєвих обставин та інші особистісні якості підлітків.

З допомогою статистичних методів проаналізовано динаміку життєстійкості особистості підлітків в період війни. Математично висвітлено зміни, що відбулися на етапах впровадження психологічної програми розвитку життєстійкості підлітків. Запропоновано практичні

рекомендації щодо покращення психологічного стану підлітків з використанням психотерапевтичних підходів.

Висновки дисертаційної роботи є чітко сформульованими, акумулюють зміст трьох розділів роботи відповідно до поставленої мети та завдань, визначають перспективи подальших наукових досліджень. Достовірність наукових висновків і рекомендацій підтверджена їх впровадженням в практику роботи ряду закладів освіти: м. Києва ліцей ЕКОНАД №30, м. Приморськ Бердянського району Запорізької області гімназія №1 і загальноосвітній школі I-II ступенів с. Котівка Гусятинського району Тернопільської області. Також, як окрему групу було досліджено підлітків, які являються ВПО (внутрішньо переміщені особи) і серед них ті, які виїхали за кордон. Наголошено на тому, що м. Приморськ Запорізької області наразі окупована територія. Ці три регіони було обрано для дослідження, оскільки Тернопільська область це більш спокійний регіон України, там відбувається менша кількість обстрілів і повітряних тривог, м. Київ, як регіон підвищеної активності обстрілів і повітряних тривог, а Запорізьку область було досліджено як регіон, що межує з лінією активних бойових дій, з великою кількістю обстрілів і повітряних тривог.

Крім того, обґрунтованість та достовірність отриманих результатів дослідження, наукових положень дисертантки підтверджено апробацією та схваленням на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше: у дослідженні здійснено аналіз динамічних змін психологічних особливостей життєстійкості підлітків у контексті складних життєвих ситуацій, спричинених умовами війни. Визначено вплив психологічного стану підлітків на рівень їхньої життєстійкості, встановлено взаємозв'язок між параметрами складної життєвої ситуації, життєстійкістю та

особистісними характеристиками підліткового віку. Виявлено трансформації психологічного здоров'я підлітків у період війни та їхній вплив на загальне психологічне благополуччя. Розроблено та апробовано психологічну Програму розвитку життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях, спрямовану на підвищення рівня адаптивності, стресостійкості та зниження рівня тривожності. Конкретизовано підходи до визначення поняття складної життєвої ситуації, досліджено феномен життєстійкості особистості, а також розширено його розуміння стосовно психологічних особливостей життєстійкості підлітків. До наукового дискурсу інтегровано додатковий компонент життєстійкості – «оптимізм», що доповнює класичні уявлення про її структуру. Розширено перелік внутрішніх і зовнішніх чинників формування життєстійкості у підлітків, а також визначено складну життєву ситуацію в сучасному науковому розумінні, окреслено її місце та роль у житті особистості. Подальшого розвитку набули дослідження динаміки життєстійкості підлітків під час війни, а також вивчення ширшого спектру їхнього психологічного стану.

Теоретичне значення дослідження полягає в тому, що визначено ключові аспекти концептуальних підходів зарубіжних і вітчизняних науковців у дослідженні феномену життєстійкості; на основі теоретико-методологічного аналізу сучасних підходів, вивчено особливості життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях. Обґрунтовано важливість психологічної підтримки осіб підліткового віку в період бойових дій на всій території України. Поглиблено знання про динаміку емоційних станів в контексті життєстійкості особистості. Систематизовано підходи до вивчення складних життєвих ситуацій, визначено війну як складну життєву ситуацію, що має тяжкі наслідки як для психічного так і для фізичного здоров'я молоді. Окреслено складні життєві обставини на прикладі законодавства України.

Результати проведеного дослідження мають важливе практичне значення, оскільки дозволяють виокремити та систематизувати психологічні особливості життєстійкості підлітків в складних життєвих ситуаціях. Отримані емпіричні дані можуть бути використані практичними психологами закладів освіти для розроблення й впровадження цільових профілактичних і корекційно-розвивальних програм, спрямованих на зміцнення життєстійкості підлітків. Окрім того, створена психологічна Програма, що базується на теоретично обґрунтованих засадах, пройшла апробацію та довела свою ефективність у контексті розвитку життєстійкості підлітків, які перебувають у ситуації війни в Україні. Її реалізація спрямована на формування й оптимізацію адаптаційних ресурсів, підвищення стресостійкості, зниження рівня тривожності та підтримання високої ефективності психологічного функціонування підлітків у кризових умовах.

Позитивно оцінюючи зміст і основні результати, науково-теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження, вважаємо за потрібне висловити деякі зауваження та пропозиції:

1. В чому на Вашу думку особливості розвитку життєстійкості осіб підліткового віку в мирний час і під час війни в Україні?

2. Оскільки у вас емпіричне дослідження проводилось під час повномасштабного вторгнення, то варто було б, через рік провести повторне анкетування підлітків зазначених навчальних закладів з метою виявлення динаміки розвитку життєстійкості.

3. На нашу думку, суттєвим доповненням до наукового доробку було б навести в літературному огляді більше праць вітчизняних вчених, котрі досліджують напрямок благополуччя підлітків;

4. Ваша робота базується на вивченні поняття життєстійкості підлітків, отже, надайте, будь ласка, визначення життєстійкості у сучасному його розумінні.

Утім, зазначені зауваження й побажання принципово не знижують якості дисертаційного дослідження, мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Сердюк Алли Анатоліївни.

Загальний висновок: дисертаційна робота Сердюк Алли Анатоліївни на тему «Психологічні особливості життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях» є самостійним, завершеним науковим дослідженням. Актуальність обраної теми дослідження, обґрунтованість наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, їх вірогідність, достовірність та наукова новизна, повнота викладу дисертації в опублікованих працях підтверджують, що авторка виконала роботу на належному методологічному, науково-теоретичному, методичному та практичному рівнях.

Враховуючи актуальність, новизну, важливість одержаних автором наукових результатів, їх обґрунтованість та вірогідність, а також практичну цінність сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи можемо стверджувати що робота Сердюк Алли Анатоліївни «Психологічні особливості життєстійкості осіб підліткового віку в складних життєвих ситуаціях» написана на високому науково-теоретичному рівні, відповідає галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія та вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року №40 «Про затвердження вимог оформлення дисертацій» (зі змінами), «Порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44; зі змінами від 21.03.2022 року), а її авторка Сердюк Алла

Анатоліївна, безумовно, заслуговує на присудження наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія.

Офіційний опонент:

д. політ. наук, проф.,

учений секретар

Національної музичної академії України

імені Петра Чайковського

Андрущенко Т. В.